ਮੰਜੂ ਦੇਵੀ

ਬਨਾਮ

ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਅਤੇ ਏ. ਐੱਨ. ਆਰ.

(2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 688)

ਅਪ੍ਰੈਲ 16,2019

[ਅਭੈ ਮਨੋਹਰ ਸਪਰੇ ਅਤੇ ਦਿਨੇਸ਼ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਜੇ. ਜੇ.]

ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ, 1973: ਧਾਰਾ 311-ਸਮੱਗਰੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ-ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। 302, 304ਬੀ ਅਤੇ 498 ਏ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ-ਪੀੜ੍ਹਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ-ਅਰਜ਼ੀ ਯੂ/ਐਸ. 311 ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਕਥਿਤ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ-ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ-ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆਃ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਈ, ਅਰਜ਼ੀ ਯੂ/ਐਸ ਹੈ। 311 ਆਗਿਆ-ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ/ਮਿਆਦ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਬੂਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ-ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਕੇ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਅ ਕਰੇਗੀ।

ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਰੱਖਿਆਃ 1.1 ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਖਤਿਆਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। [ਪੈਰਾ 9.1] [76-ਐੱਫ]

1.2 ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਹੈ ਮੌਤ ਨੂੰ "ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਮ ਘੁੱਟਣ" ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ 29.01.2010 ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਬੋਰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਪਰ ਫਿਰ, ਬੋਰਡ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਕਤ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਨਾਈਜੀਰੀਆ। ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ 16.01.2010 ਦੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਵਾਦਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਉਕਤ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ, ਜੇਕਰ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਏ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ. ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ; ਅਤੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦੇ ਸਹੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਰੱਖਣ ਦਾ ਚੁੱਕਵਾਂ ਮੌਕਾ, ਧਾਰਾ 311 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ। [ਪੈਰਾ 10][76- ਈ-ਐੱਚ; 77-ਏ]

1.3 ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕਥਿਤ ਗਵਾਹ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਸਾਲ 2010 ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਤਹਿਤ

ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। [ਪੈਰਾ 11] [77-ਬੀ-ਸੀ]

1.4 ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਜਬ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਚੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 8-9 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਲੰਬਿਤਤਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ, ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ/ਮਿਆਦ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕੇਸ ਦੀ ਉਮਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 12] [77-ਡੀ]

1.5 ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਡਾ. ਵਾਈ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਤੋਂ ਕਥਿਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ, ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਡਾਕਟਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਤਹਿਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੈਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਤਕਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਡਾ. ਵਾਈ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰਕ ਵਿਕਲਪ ਜਾਪਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਉੱਤੇ ਬੋਝ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਆਵੇ। [ਪੈਰਾ 13,13.1,13.3] [77- ਈ-ਐੱਫ; 78-ਜੀ-ਐੱਚ; 79-ਏ; 80-ਈ-ਐੱਫ]

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਪ੍ਰਫੁਲ ਬੀ. ਦੇਸਾਈ (2003) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 601: [2003] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 244-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.6 ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਾ 482 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਹੁਣ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਕੇ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। [ਪੈਰਾ 14,16] [80- ਐੱਫ ਐੱਚ; 81-ਬੀ]

ਮੋਹਨਲਾਲ ਸ਼ਾਮਜੀ ਸੋਨੀ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 1991 ਸਪੁਪ (1) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 271: [1991] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 712; ਜ਼ਹਿਰਾ ਹਬੀਬੁੱਲਾ ਐੱਚ. ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ (2004) 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 158: [2004] 3 ਏ.

ਰਾਜਾਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਦ ਯਾਦਵ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 2013 (14) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 461: [2013] 7 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 420; ਨਤਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. (ਰਾਜ) 2013 (5) ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 741: [2013] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 539-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

[1991] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 712	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 9.1
[2004] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1050	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 9.1
[2013] 16 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 788	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 9.1
[2013] 7 ਐੱਸਸੀਆਰ 420	ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 9.1

[2013] 5 ਐੱਸਸੀਆਰ 539 ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਪੈਰਾ 9.1

[2003] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 244 ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਪੈਰਾ 13.2

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਾਃ 2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 688।

ਐੱਸ. ਬੀ. ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋਧਪੁਰ ਬੈਂਚ ਵਿਖੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਜੁਡੀਕੇਚਰ ਦੇ ਮਿਤੀ 02.08.2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ। (ਪਟੀਸ਼ਨ) 2018 ਦਾ ਨੰਬਰ 2282।

ਰਾਹੁਲ ਮੋਹੋਦ, ਰਾਜੂ ਸੋਨਕਰ, ਅਰੁਣ ਅਦਲਖਾ, ਕਰੁਣਾਕਰ ਮਹਾਲਿਕ, ਵਕੀਲ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ। ਅਨੀਸ਼ ਰਾਏ, ਮਿਲਿੰਦ ਕੁਮਾਰ, ਟੀ. ਹਰੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਵਕੀਲ। ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਦਿਨੇਸ਼ ਮਹੇਸ਼ਵਰੀ, ਜੇ.
1. ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਰਤਨਗੜ੍ਹ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਚੁਰੂ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 2015 ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 05 ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ-ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2 ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ.) ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਬੀ ਅਤੇ 498-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ('ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ.') ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਾ. ਆਈ. ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਯੂਸਫ਼ (ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ।

2.1. ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 31.05.2018 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ

ਲਗਭਗ 8 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਸੀ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 2018 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਭਿੰਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2282 ਵਿੱਚ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਖੀ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

3. ਵਰਤਮਾਨ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

3.1. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਕੇਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦੋਸ਼ੀ-ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰ. 2 'ਤੇ 21.04.2008 ਰਾਜਾਲਦੇਸਰ ਵਿਖੇ; ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ; ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਬੰਗਲੌਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 14.01.2010 ਉੱਤੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ, ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ (ਦੋਸ਼ੀ-ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2) ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਛੱਤ ਦੇ ਪੱਖੇ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਮਿਲੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ (ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪਿਤਾ) ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ 2010 ਦੀ 10 ਨੰਬਰ ਦੀ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਚੁਰੂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਰਾਜਾਲਦੇਸਰ ਵਿਖੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰਕਾਰ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।

3.2. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਡਾ. ਦੁਆਰਾ ਅਮੀਨੂ ਕਾਨੂ ਅਧਿਆਪਨ ਹਸਪਤਾਲ, ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ 16.01.2010 ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ "ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਮ ਘੁੱਟਣਾ" ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਗਲੇ

ਪਰ ਮੈਡੀਕਲ ਬੋਰਡ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2 ਵਿਰੁੱਧ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਬੀ ਅਤੇ 498-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

3.3. ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਾਏ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਾਇਜੀਰੀਆ ਦੇ ਅਮੀਨੂ ਕਾਨੂ ਟੀਚਿੰਗ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਪੈਥੋਲੋਜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮੈਡੀਕਲ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਦਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਥਿਤ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

4. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਤੀ 31.05.2018 ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਲ 2010 ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਫੋਟੋਕਾਪੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

5. ਉਪਰੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਜੋਧਪੁਰ ਵਿਖੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 482 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਵਿਭਿੰਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਕ ਗਵਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਤੀ 02.08.2018 ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ 8 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਸੀ, ਕੇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਦਾਰਥਕ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸਹੀ ਸਿੱਟੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

7. ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਦੋਸ਼ੀ-ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਸਿਰਫ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

8. ਵਿਰੋਧੀ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਰਿਕਾਰਡ' ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

9. ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਃ -
“311. ਸਮੱਗਰੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਃ ਕੋਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤ, ਇਸ ਕੋਡ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਅ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਮਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਗਵਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਮਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ

ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਏਗੀ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰੇਗੀ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

9.1. ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਵਰਗੀਆਂ ਅਖਤਿਆਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਨ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਈ ਫੈਸਲੇ 1. ਨਤਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. (ਰਾਜ): (2013) 5 ਐਸ. ਸੀ.

ਦੋਸ਼ੀ ਪਰ, ਧਾਰਾ 311 ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀਃ -

“ 8. ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ, ਜਾਂ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਂਚ", ਜਾਂ "ਮੁਕੱਦਮੇ", ਜਾਂ "ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ" ਦੇ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਅ" 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਬੁਲਾਉਣ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਖਤਿਆਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਅਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵੇਕਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਅ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਲਈ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

*** *** ***

15. ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤ ਜਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਅਣਚਾਹੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ, ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ, ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ, ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਪੱਖਪਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਣਉਚਿਤ ਲਾਭ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮੀ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਾਧੂ ਸਬੂਤ ਮੁਡ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਭੇਸ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸਬੂਤ ਜੋ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ

ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। "ਕੋਈ ਵੀ ਅਦਾਲਤ", "ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਅ ਉੱਤੇ", ਜਾਂ "ਕੋਈ ਜਾਂਚ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ", "ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ" ਅਤੇ "ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ" ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੇ ਤਾਜ਼ਾ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਾਰਕ ਇਹ ਹੋਣਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਥਿਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ/ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। "

10. ਕੇਸ ਦੀ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਤੱਥ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ 14.01.2010 ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ (ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 2) ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਬੀ ਅਤੇ 498-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਨਾਇਜੀਰੀਆ ਦੇ ਅਮੀਨੂ ਕਾਨੂ ਅਧਿਆਪਨ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਡਾਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ, ਬੇਸ਼ਕ, ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ "ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਮ ਘੁੱਟਣ" ਵਜੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਆਈ. ਡੀ. 1 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਡੀਕਲ ਬੋਰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇਹ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਮਿਤੀ 16.01.2010 ਦੀ ਕਾਪੀ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਥਿਤ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਥਿਤ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਏ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੇਸ ਦਾ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲਾ, ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

11. ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕਥਿਤ ਗਵਾਹ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ

ਸਾਲ 2010 ਤੋਂ ਲੰਬਿਤ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਟਿੱਪਣੀ ਨਾਲ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

12. ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਾਜਬ ਮੁਹਿੰਮ ਨਾਲ ਚੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 8-9 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਲੰਬਿਤਤਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ, ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ/ਮਿਆਦ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਕੇਸ ਦੀ ਉਮਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

13. ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਡਾ. ਆਈ. ਯੂਸਫ਼ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨਃ -

ਸੈਕਸ਼ਨ 284. ਜਦੋਂ ਗਵਾਹ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। -
(1) ਜਦੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਜ਼ਾਬਤੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਰੀ, ਖਰਚੇ ਜਾਂ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੀ ਰਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਵਾਜਬ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਜਿਹੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ

ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਜਾਂਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਅਦਾਲਤ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਜਿਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਦੀ ਫੀਸ ਸਮੇਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਜਬ ਮੰਨਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸੈਕਸ਼ਨ 285. ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। -

(1) ਜੇ ਗਵਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕੋਡ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੈਟਰੋਪੋਲੀਟਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਲੱਭਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ।

(2) ਜੇ ਗਵਾਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕੋਡ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ। (3) ਜੇਕਰ ਗਵਾਹ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ।

13.1. ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਤੋਂ ਕਥਿਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ, ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਡਾਕਟਰ ਏ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ, ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਤਹਿਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੈਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾਃ -

“ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਗਵਾਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 284,285 ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਲੈਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ”

13.2 ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਬੰਧਤ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਬੀ. ਦੇਸਾਈਃ (2003) 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 601 ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਗਵਾਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ/ਸਥਿਤ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀਃ -

“ 20. ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਧਾਰਾ 273 ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਕੀਲ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਡੌਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਨਿਰੀਖਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਏਗੀ। ਉਹ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹ ਦੀ ਕਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਜਿੰਨੀ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਓਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪਲੇ ਬੈਕ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਫਾਇਦਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਗਵਾਹ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਖਪਾਤ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ, ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੇਸ਼ਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਧਾਰਾ 284 ਅਤੇ 285 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ -

“22. .....ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ, ਖਰਚੇ ਜਾਂ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ..... ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨੇ ਹੁਣ ਉਸ ਕਸਬੇ/ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ, ਖਰਚੇ ਜਾਂ ਅਸੁਵਿਧਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ”

13.3. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਡਾ. ਆਈ. ਡੀ. 1 ਨਾਈਜੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗਵਾਹ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰਕ ਵਿਕਲਪ ਜਾਪਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਸੁਵਿਧਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਝ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਆਵੇ।

14. ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ, ਸਾਡਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ' ਤੇ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧਾਰਾ 482 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ

ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਤਹਿਤ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

15. ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

16. ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 31.05.2018 ਅਤੇ 02.08.2018 ਮਿਤੀ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 311 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਹੁਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ-ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਅਪੀਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।



Tarun Mehra

Advocate